

Cuprins

	<i>Prefață</i>	7
Nimănui nu-i place să aștepte	Unu	13
Scurtă teorie a așteptării: cubul de zahăr al lui Henri Bergson	Doi	31
În sala de așteptare	Trei	59
Nesomnul Penelopei	Patru	73
Stăruința, zăbava, întârzierea: „Poem”, de Elizabeth Bishop	Cinci	111
Așteptând moartea: Valentine Godé-Darel în picturile lui Ferdinand Hodler	Șase	135
Așteptarea și speranța: „Ceva mic și bun”, de Raymond Carver	Șapte	161
	<i>În încheiere</i>	181
	<i>Notele autorului</i>	187
	<i>Lucrări citate</i>	209
	<i>Indice</i>	221

Prefață

Aceasta este o carte despre așteptare. Nu e nici o filozofie a timpului, nici un studiu istoric despre atitudinile culturale față de așteptare, nici o contemplare nostalgică a unui trecut idilic în care, probabil, așteptam cu mai multă răbdare (deși se prea poate să fie așa). Abordez subiectul așteptării din perspectivă fenomenologică, în sens larg. Cum așteptăm? Ce se întâmplă când așteptăm? Ce fel de experiență este așteptarea? E legată de timp? Dacă da, ce fel de timp este acela pe care îl experimentăm așteptând? De ce are așteptarea o reputație așa de proastă? În încercarea de a răspunde la aceste întrebări și la altele asemenea, consult o gamă variată de texte – majoritatea literare, câteva filozofice –, precum și un număr de imagini artistice. Chiar dacă terminologia stabilită în capitolul al doilea, care propune o teorie bergsoniană a așteptării, este încorporată în capitolele următoare, sper să fi folosit termenii teoretici îndeajuns de lejer încât fiecare capitol să poată fi parcurs individual.

Observațiile mele se referă la o varietate de scene ale așteptării – celebrul filozof francez Henri Bergson așteptând ca un cub de zahăr să se dizolve într-o sticlă cu apă;

Elizabeth, în vârstă de șapte ani, așteptând în poemul „In the Waiting Room“ [„În sala de așteptare“] al lui Elizabeth Bishop; Kate Croy așteptându-și tatăl în *Aripile porumbiței*, romanul lui Henry James; Penelopa la războiul de țesut, așteptându-l pe Odysseu; părinții unui băiețel așteptând ca el să-și revină din comă și alți câțiva „oameni care așteaptă“ – printre ei, pictori, poeți și filozofi –, toți exemplificând aspecte particulare și calități ale așteptării: dimensiunile ei mintale și corporale, relația dintre așteptare și scris, așteptarea în proză și în lirică, încântările așteptării, implicațiile ei sub aspectul genului, cum așteptăm când citim, cum așteptăm când stăruim, cum așteptăm moartea. Analizez experiența celui care așteaptă în ceea ce privește îndurarea obiectelor și sentimentul de neastâmpăr stârnit de propria încorporare materială a timpului, mă aplec asupra motivelor pentru care, atunci când așteptăm, ne mișcăm încolo și-ncoace ori ne uităm compulsiv la ceas. Discut așteptarea cu și fără scop, privirea distrată a celui care așteaptă cu nerăbdare, privirea stăruitoare a celui care așteaptă cu răbdare, diferitele tipuri de așteptare pe care cineva le poate pune în act nutrind o anumită aspirație sau speranță.

Vreau să îmi exprim recunoștința față de colegii și prietenii care m-au ajutat să duc această așteptare la bun sfârșit. Comentariile lui John Rickard și ale lui Richard Kahn s-au dovedit încurajatoare în etapele timpurii ale acestui proiect, la fel și comentariile lui Pauline Fletcher pe marginea lecturilor mele, în special cele ale lui Henry James. În fazele

mai târziu ale proiectului, Michael Drexler, Gary Steiner și mai ales Sandra Morris mi-au oferit, fiecare, răspunsuri critice neprețuite. Îmi mulțumesc și lui Dan Heuer, asistent licențiat, extraordinar de eficient, care a petrecut o bună bucată de timp așteptând în fața ușii biroului meu. Îmi sunt profund recunoscător lui Katryn Sandler pentru munca ei vastă și atentă în ceea ce privește chestiunile bibliografice și pentru comentariile pătrunzătoare și extrem de valoroase pe marginea întregului manuscris.

Mulțumirile mele se îndreaptă și către membrii departamentelor de engleză și franceză de la Université de Tours, care m-au invitat să susțin o prelegere despre așteptare, către participanții la Graduate Summer School of Literature and Literary Theory din Karlskrona, Suedia, mai ales către gazda ei, Danuta Fjellestad, către organizatorii și participanții la conferința anuală de științe umaniste din perspectivă medicală de la Oxford, „Making Sense of Health, Illness and Disease“, mai ales Rob Fisher, și către colegii mei de la Bucknell, care au participat cu răbdare la colocviul facultății în cadrul căruia am prezentat o teorie a așteptării.

Îmi exprim mulțumirea și față de redactorii revistei *Soundings*, pentru permisiunea de a reproduce în aceste pagini o versiune revizuită a textului „Penelope Waiting“, care a apărut în *Soundings*, vol. 85, nr. 3–4, 2002, pp. 279–299 și care a devenit capitolul al patrulea, „Nesomnul Penelopei“. Le mulțumesc și redactorilor publicației *University of Toronto Quarterly*, unde au

apărut fragmente din ceea ce ulterior s-a transformat în capitolul al doilea și capitolul al treilea, reproduse aici cu permisiunea University of Toronto Press Incorporated (utpjournals.com) © *University of Toronto Quarterly*, vol. 73, nr. 3, vară 2005, pp. 777–792; și redactorilor de la *Journal of Modern Literature* © Indiana University Press, 2005, care au publicat o versiune timpurie, considerabil diferită, a capitolului al cincilea, cu titlul „With Sabbath Eyes“. Le mulțumesc și lui Frédéric Ogée și lui Maurice Gérard, redactori ai publicației *Interfaces*, pentru că mi-au publicat o versiune timpurie a lucrării despre Ferdinand Hodler. Îi mulțumesc lui Vasiliki Fachard, editoarea publicației *Journal of the Short Story in English/Les Cahiers de la Nouvelle*, nr. 43, 2004 © 2004, Presses de l’Université d’Angers, precum și lui Peter Twohig și Verei Kalizkus, redactori ai comunicărilor de la conferința „Making Sense of Health, Illness and Disease“ din 2006, unde am prezentat versiuni ale ceea ce a devenit, în cele din urmă, capitolul al șaptelea. Le sunt dator acestor oameni, locuri de întâlnire și publicații pentru ospitalitatea lor și pentru feedbackul neprețuit la textele mele. În cele din urmă, le sunt foarte recunoscător lectorilor de la Routledge pentru comentariile critice și pentru sugestii, mai ales lui Tony Bruce, pentru generozitatea pe care mi-a arătat-o îngăduindu-mi să-mi rescriu și să-mi revizuiesc substanțial întregul manuscris.

Mulțumiri pline de recunoștință se îndreaptă și către editorii care mi-au oferit permisiunea de a folosi citate

din următoarele lucrări*. Pasaje din Raymond Carver, „A Small, Good Thing“ © 1989, Tess Gallagher. Reproduse cu permisiunea Wylie Agency, Inc. Pasaje din „The World as Meditation“ și „The Pure Good of Theory“ din *The Collected Poems of Wallace Stevens* de Wallace Stevens © 1954, Wallace Stevens, înnoit în 1982 de Holly Stevens. Folosite cu permisiunea Alfred A. Knopf, o divizie a Random House, Inc., și Faber and Faber Ltd © 2006. Pasaje din T.S. Eliot, „The Love Song of J. Alfred Prufrock“, *Four Quartets*, „Preludes“, Faber and Faber Ltd © 1969. Opt rânduri din „Islands“, conform mențiunii, din *The Seven Ages* de Louise Glück © 2001, Louise Glück. Reproduse cu permisiunea HarperCollins Publishers. Douăzeci și unu de rânduri din trei poeme, conform mențiunii, din volumul *Meadowlands* de Louise Glück © 1996, Louise Glück. Reproduse cu permisiunea HarperCollins Publishers. Pasaje din poemele lui Elizabeth Bishop „In The Waiting Room“, „Time’s Andromedas“, „The Monument“, „Sandpiper“, „Poem“, „The Fish“, „The Moose“ din volumul *The Complete Poems 1927–1979* © 1979, 1983, Alice Helen Methfessel. Reproduse cu permisiunea Farrar, Straus and Giroux, LLC. Pasaje din *The Odyssey* de Homer, în traducerea englezească a lui Robert Fitzgerald © 1989.

* În toate cazurile în care au putut fi identificate, am reprodus citatele la care face referire autorul cu trimiteri la edițiile românești. În restul situațiilor, pasajele sunt redată în traducere liberă în limba română, cu menționarea edițiilor citate în original.

Reproduse cu permisiunea Farrar, Straus and Giroux. Pasaje din poemul „Threshold“, din volumul *The Vixen* de W.S. Merwin © 1998. Reproduse cu permisiunea Alfred A. Knopf, o divizie a Random House, Inc. Pasaje din Rosanna Warren, „Odyssey“ © 2007. Reproduse cu permisiunea Rosannei Warren. Honoré Daumier (n. 1808, Marsilia; d. 1879, Valmondois), *The Third Class Carriage* [*Vagonul de clasa a treia*], cca 1865, cretă neagră, peniță, acuarelă și guașă pe hârtie, 23,2 × 33,7 cm, inv. nr. 1923.12, reprodus cu permisiunea Colecției Oskar Reinhart „Am Römerholz“ din Winterthur, Elveția. Unsprezece fotografii alb-negru ale unor lucrări de Ferdinand Hodler sunt reproduse cu permisiunea Image Ressources and Copyright Management, Kunsthau Zürich © 2007. Le sunt recunoscător în mod special Muzeului Oskar Reinhart și Kunsthau Zürich pentru generozitatea lor.

Nimănu-i nu-i place să aștepte

Unu

Se spune că e plictisitor să aștepți.

Thomas Mann, *Muntele vrăjit*

DE CE SĂ AȘTEPȚI?

Subiectul acestei cărți – așteptarea – trimite la remarcă Sfântului Augustin, anume: „Ce este deci timpul? Dacă nu-mi pune nimeni această întrebare, atunci știu ce este timpul.”¹ Așteptarea e tot atât de dificil de descris și de analizat pe cât sunt și timpul, și plictiseala.² Deși esențială pentru ideea de narațiune încă de la Homer și până la Hollywood, așteptarea este o zonă a temporalității aproape necartografiată și slab documentată. După cum a observat criticul literar Hugh Kenner, înainte de *Așteptându-l pe Godot* nu a existat nicio piesă de teatru despre așteptare. Iar de atunci, cel puțin după știința mea, au mai apărut doar trei romane pe acest subiect: *L'Attente l'oubli* de Maurice Blanchot (1962), *The Waiting Years** de Fumiko Enchi (1980) și *Waiting*** de Ha Jin (2000).

* *Vezi și* ediția în limba română: *Ani de așteptare*, traducere de Angela Hondru, Humanitas Fiction, București, 2008, col. „Raftul Denisei“.

** *Vezi și* ediția în limba română: *În așteptare*, traducere de Magda Teodorescu, Polirom, Iași, 2004, col. „Biblioteca Polirom“.

Din conul de umbră în care au așezat-o caracterul ei comun și pretinsa inutilitate, așteptarea pare aproape universal denigrată. „E greu să te bucuri de oamenii pe care i-ai așteptat prea mult“, observă Adam Phillips în cartea *On Kissing, Tickling and Being Bored*³. „Așteptarea e oribilă“, exclamă Clytemnestra în *Électre*⁴ de Jean Giraudoux. Pe ființa slabă din filozofia lui Nietzsche, lașitatea o „așteaptă totdeauna în antecameră, și așteaptă și la ușă, adăpostindu-se după un nume sonor, intitulându-se «răbdare», uneori chiar «virtute»“⁵. Deși insistă asupra faptului că „graba este dușmanul artei“, Jeanette Winterson conchide astfel: „Credem că poezia ar trebui să facă mai mult decât să ne spună că cineva așteaptă pe coridor.“⁶

În lumea noastră frenetică, în care mesageria instant, creditul instant, recompensa instantanee sunt la ordinea zilei, întrebarea „De ce să aștepți?“ și promisiunea „Fără așteptare!“ par să traducă o aspirație unanimă. „Nimănui nu-i place să aștepte“ e o afirmație proverbială. Lipsită de farmecele plictiselii sau ale dorinței⁷, așteptarea nu este nici interesantă în sensul în care este melancolia și nu conține nici disperarea romantismului. Între speranță și resemnare, plictiseală și dorință, împlinire și inutilitate, așteptarea se întinde peste pustiuri sterpe, atât mintale, cât și emoționale. Cei care rătăcesc prin ea sau care o străbat se găsesc într-un impas existențial clasic, pentru că au timp fără să și-l fi dorit.

Deși sălile de așteptare, gările, aeroporturile sau holurile hotelurilor sunt făcute numai ca să treci prin ele,

În această carte voi arăta că așteptarea nu e pur și simplu un segment de timp menit să fie traversat. Deși se presupune că timpul funcționează ca o ușă sau ca un coridor prin care trecem pe nesimțite, în starea de așteptare, ușa e blocată și coridorul nu are capăt. Ora nu trece. Rândul nu avansează. Brusc, timpul trebuie mai degrabă răbdat decât traversat, mai degrabă simțit decât gândit. În așteptare, timpul e dens și se scurge încet. Așteptarea este mai mult decât o simplă întârziere incomodă. Este mai mult decât o chestiune de timp. Vreau să arăt aici că așteptarea vine cu recompensele ei, chiar dacă pot părea de neconceput – cum ar fi, de pildă, să vizitezi o ușă sau o gară. Și totuși, ne putem gândi la așteptare ca la o eliberare temporară de economia timpului-care-înseamnă-bani, ca la un scurt răgaz de la graba vieții moderne, ca la un spațiu temporal dedicat reflecției, în care am putea avea intuiții neprevăzute sau am putea pătrunde cu înțelegerea lucruri la care nu ne-am fi gândit altminteri. După cum susține filozoafa și militanta franceză Simone Weil, așteptarea trebuie reînvățată ca formă de atenție.⁸

TIMPUL ÎNSEAMNĂ BANI

Dați-mi voie să schițez un context pentru aceste observații și aserțiuni, mergând înapoi pe firul timpului până la începuturile sale, ca să spunem așa – mai precis, până la matematicianul Isaac Newton. În *Principiile* sale din 1687, Newton distinge între „timpul absolut, adevărat și

matematic“, care „curge în mod natural și fără legătură cu ceva extern“ și „timpul relativ, aparent și comun [...] care se folosește de obicei în loc de timpul adevărat“⁹. Precizia timpului cronometrat, de o acuratețe crescândă în emisfera vestică începând din secolul al XVIII-lea, a consolidat autoritatea timpului „adevărat și matematic“ al lui Newton; timpul a devenit un reper în funcție de care ne potrivim și ne ajustăm viețile, ca și cum ar fi niște ceasuri. Destul de repede, timpul matematic al lui Newton nu a mai părut o invenție umană, ci o lege divină: „Reglate astfel încât să măsoare «timpul lui Dumnezeu“, după cum scrie Graham Burnett, „spiritele virtuozitate își pot croi calea prin lume rămânând totodată «credincioase» unui standard îndepărtat, divin“¹⁰ – într-atât de credincioase ele și într-atât de divin el, încât adaptarea la timpul sincronizat a dus, fără îndoială, la predominanța economiei occidentale în lume. „Prin tehnicile de măsurare a timpului și prin asimilarea sa ca valoare de piață, asistăm la preluarea controlului de către fusul orar occidental asupra întregii lumi“¹¹, scrie Sylviane Agacinski.

Dar avantajele economice și tehnice ale timpului sincronizat vin cu un preț. Economia banului a schimbat viața modernă într-una „ocupată în întregime de aceste activități care constau în a determina, a cântări, a calcula și a reduce valori calitative în cantitative“, așa cum scria filozoful și sociologul german Georg Simmel la începutul secolului al XX-lea: